

ÎN LOC DE EVOCARE

Mi se pare oarecum prematur să abordez problematica Școlii Sociologice de la București și, în special, rolul și personalitatea profesorului Henri H. Stahl. În susținerea inoportunității abordării acestui fenomen complex aș putea invoca mai multe motive, dar mă voi rezuma la două.

Nu cred că momentul istoric actual este deja favorabil unor debateri eminentamente științifice, căci chiar și comunitatea sociologilor este divizată în primul rînd pe criterii extrăștiințifice, și deci redeschiderea dosarului Școlii Sociologice de la București, conduse de Dimitrie Gusti ar putea provoca eventual multe pasiuni inutile. Nu fiindcă această problematică nu ar fi deloc cunoscută, ci deoarece ea — în mod inevitabil — nu a fost tratată în complexitatea sa. Or, sînt convins că această școală reprezintă un fenomen infinit mai complex și are cu mult mai mare importanță, decît să fie lăsată pradă unor discuții care vizează alte scopuri, decît înțelegerea societății românești.

Cel de-al doilea aspect, care mă neliniștește se leagă de una din ultimele discuții purtate cu profesorul Stahl. Îmi stăruie în memorie respingerea categorică a ideii omagierii sale cu ocazia împlinirii vârstei de nouăzeci de ani, concepută ca o sesiune care să abordeze activitatea și opera sa. Mi-a explicat că în asemenea ocazii participanții prezintă lucrări, comunicări axate pe propriile lor cercetări. Dar, în nici un caz despre opera și personalitatea omagiatului! Încercînd să-l înduplec, mi-a replicat că, dacă în ciuda voinței sale se va organiza o asemenea manifestare, atunci el va protesta în mod public. Chiar dacă mcartea l-a răpit înainte de preconizata omagiere, chiar dacă interdicția nu mai este valabilă, mă mai simt încă sub impresia acestor cuvinte și nu pot face în nici un caz abstracție de ele.

Se pune întrebarea : dacă punerea în discuție a Școlii, prin omagierea profesorului Stahl o consider, acum, prematură, de ce mai aștern, totuși, pe hirtie aceste rînduri? Răspunsul este simplu : consider necesară semnarea faptului că nu se va putea evita în viitor reluarea cercetărilor privind Școala gustiană, și că, în același timp, este insuficientă punerea în valoare doar a acelor aspecte, care au fost trecute sub tăcere pînă în 1989.

N-aș vrea să se înțeleagă că aș propune punerea în paranteză a ceea ce s-a publicat în ultimele trei decenii despre și din această școală, ba, dimpotrivă, merită să fie studiat cu cea mai mare atenție motivul și modul de abordare a fenomenului sociologie interbelic de către istoricii sociologiei și chiar de unii membrii ai școlii. Măcar pentru a cunoaște mai bine politica științei și a culturii din deceniile respective. Este necesar acest demers, fiindcă fără cunoașterea contextului în care s-a format școala, respectiv în care s-a conturat o anumită imagine despre ea, nu se poate înțelege nici starea actuală a acestei științe, și nici sociologii nu-și pot defini clar dezideratele.

Deci, după opinia mea, cercetarea Școlii gustiene și a imaginii formate în ultimele trei decenii despre aceasta trebuie să fie o parte dintr-un proces de cercetare a contextelor socio-culturale succesive, cu scopul înțelegerii situației în care ne aflăm în această parte a Europei. Prin urmare, nu pledez pentru o istorie „în sfârșit, așa cum a fost” a Școlii Sociologice de la București, pentru o istorie pozitivă a instituțiilor și operelor realizate, ci a contextelor, în care școala a activat, respectiv a celor create de ea.

Pentru a argumenta cele de mai sus este nevoie să mă întorc la începutul anilor '80. În acea perioadă am fost puternic impresionat de cercetări apusene realizate cu metoda istoriei orale. Acestea vizau pătrunderea în straturi de profunzime ale cotidianului, ale modului de viață, în mentalități, deci, în acele zone ale existenței, care nu sînt acoperite cu documente scrise. Această pătrundere — antropologică în esență — se produce prin interviuri intensive realizate cu oameni în vîrstă, despre destinul lor propriu. Metoda a fost propusă de cercetători occidentali, în primul rînd pentru investigarea grupurilor sociale care nu lasă „urme” scrise despre existența lor de zi cu zi. Prin urmare, la început am abordat persoane în vîrstă din asemenea grupuri, ca să-mi îmbogățesc cunoștințele despre felul în care unii bucureșteni își percep viața lor proprie în mediul dat. Cu cît progresam mai mult în această cercetare, cu atît îmi apărea mai absurdă dogma că metoda istoriei orale ar fi potrivită numai grupurilor dezavantajate. Îmi puneam întrebarea: oare acele categorii sau grupuri sociale, care au produs multe „urme” scrise, au lăsat suficiente mărturii pentru înțelegerea vieții lor cotidiene, a modului lor de trai, a mentalității lor? Această întrebare, o dată formulată mi s-a părut de îndată și retorică, mai ales gîndindu-mă la Școala Sociologică de la București. Această grupare, cu toate ramificațiile și influențele sale din țară și din străinătate a produs o cantitate imensă — nici pînă azi inventariată — de documente scrise, publicate sau nepublicate. Cu toate acestea am considerat că problemele care mă interesază nu pot fi lămurite în întregime, dacă mă adresez numai documentelor scrise, ci în același timp purtînd și convorbiri cu colaboratorii și studenții încă în viață ai profesorului Gusti.

Am demarat cercetarea în 1984, susținut de profesorul Stahl, dar și de majoritatea celor pe care am reușit să-i abordez. Am folosit același tip de interviu ca în privința istoriei Bucureștilor, adică am urmărit drumul vieții, lămurind motivația fiecărei decizii, hotărîri luate, a legăturilor stabilite sau intrerupte. Am urmărit prin aceste interviuri, foarte puțin dirijate, înțelegerea cît mai exactă a vieții grupului în sens larg, a legăturilor orizontale și verticale, a motivațiilor personale, în general, tot ce a concurat, vizibil sau invizibil, la realizarea a ceea ce se cheamă Școala Sociologică de la București.

Realizînd sute de ore de interviuri cu Lucia Apolzan, Ernest Bernea, Lena Constante, Ion Costin, Roman Cresin, Nicolae Dunăre, Gheorghe Focșa, Marcela Focșa, Coriolan Gheție, Paula Herseni, Gheorghe Macarie, Ștefan Milcu, Constantin Marinescu, Mihai Pop, Gheorghe Reteganu, Gheorghe Serafim, Henri H. Stahl mi-am dat seama, cît de fructuoasă poate fi metoda istoriei orale și cît de săracă este acea imagine a școlii, care s-a conturat pînă la sfîrșitul anilor '70, dar mai ales, cît de

necesară este reanalizarea acestei școli într-un alt cadru conceptual, cu o altă metodologie, decît cele folosite pînă acum. Și, repet, nu numai cu scopul înțelegerii acestui fenomen cultural-științific, unic în Europa Răsăriteană, ci în egală măsură pentru înțelegerea contextului socio-cultural al perioadei interbelice.

Cele mai multe interviuri le-am realizat cu profesorul Stahl. Firește, fiindcă atunci, cînd am îmbrățișat acest proiect, știam că profesorul era cel mai vechi, cel mai apropiat colaborator al lui Gusti, cel care s-a implicat în toate acțiunile organizate de conducătorul școlii. S-ar putea pune întrebarea: ce informații mai putea aduce, după ce își publicase memoriile, sub titlul *Amintiri și gânduri...*? Această excelentă carte, o veritabilă istorie a Școlii gustiene nu mi-a dat însă răspuns la întrebările mele, la acelea pe care le puneam prin metoda istoriei orale. Înțelegînd și acceptînd perfect intenția mea, ani de-a rîndul profesorul mi-a răspuns la întrebări, inspirate fie din memoriile sale, fie din celelalte interviuri, realizate paralel, fie din vasta sa corespondență, sau alte documente, pe care cu generozitate mi le-a pus la dispoziție.

Din cele istorisite de profesorul Stahl, din cele relatate de alții, mi-am dat seama că imaginea școlii, în permanentă evoluție, care este curmată mai întii prin suspendarea Serviciului Social în 1939, apoi prin suprimarea sociologiei în 1948, va trebui să fie reanalizată.

Îmi apare din ce în ce mai clar că ideea reformei, slujirea acestui ideal au fost mult mai importante pentru Gusti, decît pentru colaboratorii săi, dintre care cei mai talentați au optat pentru munca de cercetare, pentru creația științifică. Sînt o serie de argumente care atestă că pentru Gusti cercetarea științifică a realității a fost numai și numai o cale de pregătire, de fundamentare a acțiunii. S-ar putea afirma că dincolo de teoria gustiană inițială, care a stat la baza primelor cercetări de teren, contribuția adevărată a școlii în materie de sociologie este meritul colaboratorilor. Mă gîndesc la opera lui Henri H. Stahl, Mircea Vulcănescu, Anton Golopenția, Traian Herseni, Xenia Costa-Foru, Ion Ionică, D. C. Georgescu, Constantin Brăiloiu.

În aceste discuții mi-am dat seama, în același timp, că personalitatea carismatică a conducătorului școlii, și nu concepția sa științifică și socială a fost aceea, care a reușit o anumită perioadă să ferească școala de eșuarea la extrema stîngă sau dreaptă a eșichierului politic. În acest context, merită să fie analizată mai profund legătura dintre concepția lui Gusti și cea a regelui Carol al II-lea. Fără acest demers nu cred că se poate explica evoluția școlii în anii '30.

Dincolo de aceste probleme de mare anvergură, în cursul convorbirilor am putut urmări cît de diversă a fost motivația participanților la cercetări, și, prin urmare, mi-am putut da seama, de ce rezultatele extraordinare față de alte țări sînt totuși reduse în raport cu numărul participanților. Încin să cred că sporirea numărului de echipieri în anii '30 urmărea mai mult o altfel de integrare a tinerilor intelectuali, față de cea oferită de Garda de Fier. Îmi este clar că această creștere numerică a constituit capcana care a dus la suspendarea Serviciului Social și, deci, la reculul cercetărilor sociologice. Prin urmare, merită o analiză mai amănunțită motivul pentru care Serviciul Social controlat de Gusti nu a reușit să contracareze influența mișcării adverse.

Se afirmă adesea că Școala Sociologică de la București ar fi devenit o mișcare. Din câte mi-am dat seama, într-adevăr a existat o asemenea voință, dar care nu s-a realizat din lipsa unei ideologii coerente, net opusă celorlalte ideologii ale epocii. Ceea ce am putut percepe este un anumit stil de gândire, un stil sistematizant de abordare a realității, ceea ce a înrîurit nu numai sociologia, dar și celelalte științe sociale: istoria, statistica, medicina socială, asistența socială, demografia, geografia etc. A reușit să trezească interesul teoretizant pentru realitatea românească, pe de o parte, și să educe gustul pentru cercetarea socială aplicativă, adică pentru ceea ce mai târziu s-a numit inginerie socială.

Cu toate că inițial m-am concentrat pe perioada interbelică, discuțiile au depășit cu mult momentul 1939, ajungînd inevitabil pînă la anii '60. Dincolo de cele cunoscute cu privire la activitatea Institutului Central de Statistică, de încercările de reluare a cercetărilor după cel de al doilea război mondial, mi-am putut da seama că influența școlii a supraviețuit. Ar fi interesant de văzut prin ce manifestări, sub ce forme, în ce cadre instituționale.

Ceea ce mi se pare cel mai interesant de analizat în viitor: Școala Gustiană ca experiență sociologică, experiență în care se încearcă și inovarea sociologiei prin cercetare concretă, cît și fundamentarea științifică a modernizării societății.

În acest secol al utopiilor experimentate *in vivo*, cea gustiană a dat roade în cunoașterea socială, și prin eșecuri, și prin reușite incontestabile.

ZOLTÁN ROSTÁS